

ВІДГУК

офіційного опонента кандидата педагогічних наук, доцента,
доцента кафедри початкової освіти

Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського Демченко Олени Петрівни
на дисертаційну роботу **Незамай Мар'яни Ігорівни**

«Формування готовності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до педагогічної взаємодії з сім'ями дітей внутрішньо переміщених осіб»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Галузь знань 01 «Освіта/Педагогіка»

Спеціальність 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)»

Актуальність теми виконаної роботи та її зв'язок з планами відповідних галузей науки. Політичний і соціально-економічний контекст подій в Україні останніх років зумовив вимушену внутрішню еміграцію, що ускладнило різні аспекти функціонування держави загалом, життя і діяльності багатьох громадян, зокрема. Як наслідок, загострилася низка соціальних, педагогічних, психологічних проблем, передовсім у внутрішньо переміщених осіб, які потрапили у складні життєві обставини. Таким родинам, з одного боку, необхідно надавати нагальну правову допомогу і соціальний захист, оскільки їхніми першочерговими потребами є житло, соціальні виплати, забезпечення належного рівня життя. З другого боку, дорослі та діти потребують психоло-педагогічної підтримки та супроводу, так як вони стали свідками бойових ситуацій, залишили свої домівки, як наслідок – перебувають у стані стресу, фрустрації та підвищеної тривожності.

У кризових процесах найбільш соціально вразливими серед внутрішньо переміщених осіб є діти дошкільного віку, оскільки їхня емоційна сфера лабільна. Складні життєві обставини негативно впливають на погіршення фізичного здоров'я та психічного стану дошкільників, породжують тривожність, замкненість, напруженість, невпевненість у завтрашньому дні тощо. Крайніми емоційними проявами можуть бути ворожість, агресивність, жорстокість у міжособистісному спілкуванні з однолітками та дорослими. Відповідно до цього, у закладах дошкільної освіти вихователі мають створювати психологічно комфортне і безпечне середовище, допомагати дітям з родин внутрішньо переміщених сімей адаптуватися у нових соціальних умовах і колективах, задовільняти їхні соціокультурні потреби та інтереси у різних видах діяльності.

З огляду на це, актуалізується питання підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у вищій школі та постає проблема формування у них готовності до педагогічної взаємодії з сім'ями дітей внутрішньо переміщених осіб. Вважаємо, що дисертаційна робота, яка захищається, є актуальним дослідженням маловивченої проблеми теорії та методики професійної підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. Попри актуалізацію наукових розвідок щодо організації психологічної, соціально-педагогічної роботи з внутрішньо переміщеними особами потребує ґрунтовного аналізу питання теоретичної та практичної підготовки дошкільних педагогів до взаємодії з сім'ями дітей внутрішньо переміщених осіб. Важливим постає також завдання щодо узагальнення й осмислення практичного досвіду роботи вихователів ЗДО з такими категоріями сімей, його використання в процесі формування готовності студентів

спеціальності 012 Дошкільна освіта до професійної діяльності та дієве впровадження в педагогічну практику.

Проведене дисертаційне дослідження корелюється з основними положеннями низки зарубіжних і вітчизняних законодавчих, нормативних документів щодо захисту прав людини, забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб. Також наукова розвідка проведена з урахуванням сучасних документів у сфері освіти України загалом, підготовки майбутніх педагогів до виховання дітей дошкільного віку, зокрема.

У такому контексті своєчасність, доцільність, затребуваність і перспективність наукової розвідки Незамай Мар'яни Ігорівни не викликає сумнівів.

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри теорії та методики дошкільної і спеціальної освіти ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» – «Підготовка майбутнього педагога до професійної діяльності в умовах трансформації суспільного устрою та інтегрування України в європейський освітній простір» (2017-2022 рр., Державний реєстраційний № 0106U009432). Тему дисертації затверджено та призначено наукового керівника Вченою радою ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (витяг з протоколу №10 від 31 жовтня 2017 р.); уточнено тему (витяг з протоколу №6 від 24 червня 2021 р.) Вченою радою ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника».

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і результатів, сформульованих у дисертації. Об'єкт, предмет, мета і завдання дослідження, які визначено у дисертації Незамай М. І., є коректними та корелюються з обраною темою. Структура роботи відповідає визначеному науковому апарату, засвідчує якість, логічність, цілісність виконаного дослідження, демонструє доцільність і системність проведення науково-дослідної роботи. Для досягнення поставлених завдань на різних етапах наукового пошуку дисертантка використала комплекс методів дослідження: теоретичних, емпіричних, статистичних, методологічно й дидактично правильний вибір яких забезпечив вірогідність одержаних наукових результатів.

Обґрунтування основних теоретичних положень проведеного дослідження здобувачка здійснила цілісно і комплексно на основі вивчення достатньої кількості сучасних документів, наукової, науково-методичної літератури (304 найменування, з них 11 іноземною мовою), серед якої більшість є опублікованими за декілька останніх десятиліть. Відзначимо проведений належний аналіз підходів, концепцій проблеми дослідження, який забезпечив всебічність, логічність і повноту розкриття теми дослідження відповідно до поставленої мети і завдань. Авторка, висвітлюючи теоретичні аспекти проблеми дослідження, здійснила критичний аналіз джерел наукової інформації, що забезпечило можливість детального і ґрунтового розкриття труднощів, які виникають у членів родин внутрішньо переміщених осіб, зокрема, дітей дошкільного віку; напрямів психологічної та соціально-педагогічної допомоги таким категоріям осіб; особливостей підготовки майбутніх вихователів ЗДО до педагогічної взаємодії з батьками. Теоретичні узагальнення поєднуюся та підкріплюються статистичними даними, які ілюструють труднощі життя членів родин внутрішньо переміщених осіб, їхні особливі потреби, засвідчують переконливість і достовірність теоретичних висновків. Спосіб викладу основних

положень дисертаційного дослідження вибудований авторкою таким чином, щоб охопити і висвітлити всі аспекти досліджуваної проблеми. Акцентуємо, що основні положення дисертації вдало ілюстровані таблицями, графіками, схемами.

Підкреслимо повноту висвітлення результатів наукового пошуку в опублікованих дисертанткою 20-ти одноосібних наукових і науково-методичних працях, серед них: 1 навчально-методичний посібник; 7 статей у провідних наукових фахових виданнях України; 3 статті у зарубіжних наукових періодичних виданнях, серед яких 1 англійською мовою. Науково-методичні знахідки дисертантки апробовано на науково-практичних конференціях різних рівнів: зарубіжних, міжнародних і всеукраїнських.

Наукова новизна і достовірність наукових положень дисертаційного дослідження. Підтримуємо сформульовані у дисертації наукову новизну дослідження, підтвердженням якої є те, що *вперше проаналізовано* стан досліджуваної проблеми, нормативно-правове забезпечення щодо надання психолого-педагогічної допомоги дітям з внутрішньо переміщених родин в Україні. Дисертанткою уточнено сутність головних дефініцій дослідження, запропоновано авторське тлумачення поняття «готовність до педагогічної взаємодії з сім'ями дітей внутрішньо переміщених осіб»; *визначено* компоненти (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісний) готовності такого порядку та критерії кожного з них, рівні їх сформованості.

Теоретичну й практичну цінність проведеної роботи підтверджує те, що *обґрунтовано та експериментально перевірено* педагогічні умови та *розроблено* модель процесу формування готовності майбутніх вихователів ЗДО до педагогічної взаємодії з сім'ями дітей внутрішньо переміщених осіб; *удосконалено* форми (лекції; семінарські заняття, практичні заняття, педагогічна практика та ін.), методи (робота в малих групах, метод щоденника, метод «мозкового штурму», ділова гра, кейс-метод, метод випадку, чат-дискусії тощо) підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти в освітньому процесі ЗВО.

Відзначаємо належний рівень оформлення та апробації результатів дослідження, експериментальна база дослідження включає 5 закладів вищої освіти з різних регіонів України. Результати дослідження *впроваджено* в освітній процес ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (акт про впровадження № 03.04-29/151 від 19.07.2021р.), Львівського національного університету імені Івана Франка (акт про впровадження № 2436-Н від 12.07.2021р.), Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка (акт про впровадження № 01-09/3-197 від 29.06.2021р.), Мукачівського державного університету (довідка про впровадження № 940 від 05.07.2021р.), Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (акт про впровадження № 365 від 02.07.2021р.).

Значення для науки і практики отриманих автором результатів. Аналіз результатів проведеного Незамай М. І. дисертаційного дослідження, показав достатній рівень обґрунтованості наукових положень, висновків, які мають значення для подальшого розвитку сучасної науки. Вони можуть стати підставою для визначення стратегічних напрямів педагогічних досліджень у професійній педагогіці. Відзначимо, що наукова й практична значущість дисертаційного дослідження збагатила, з одного боку, теорію і практику дошкільної освіти у контексті організації педагогічної взаємодії з сім'ями дітей внутрішньо

переміщених осіб. Це дозволяє заповнити певну прогалину в соціально-виховній діяльності з організації педагогічної роботи з батьками і дітьми таких родин. З другого боку, особистий внесок дисертантки, основою якого є запропонована та апробована авторська методика формування готовності майбутніх вихователів ЗДО до педагогічної взаємодії з сім'ями дітей внутрішньо переміщених осіб, доповнив теоретико-методичні засади підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. Вагомим у цьому контексті є розроблений авторкою спецкурс «Сучасні педагогічні технології в закладі дошкільної освіти».

Відзначимо особливу цінність, як для вдосконалення підготовки майбутніх вихователів ЗДО і підвищення кваліфікації дошкільних педагогів, так і для практики дошкільного виховання, розробленого дисертанткою навчально-методичного посібника «Педагогічна взаємодія вихователя ЗДО із батьками внутрішньо переміщених дітей: теорія та практика».

Загалом матеріали дослідження можуть бути використані для розробки навчальних планів, програм, навчальних посібників, педагогічних програмних засобів, модернізації методичних матеріалів для очної, заочної та дистанційної форм навчання у процесі професійної підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до педагогічної взаємодії з сім'ями дітей внутрішньо переміщених осіб у закладах вищої освіти. Теоретичні положення та методичні розробки також можуть бути корисними в системі формальної, неформальної та інформальної освіти: підготовці майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, підвищенні кваліфікації та самоосвіті педагогів-практиків тощо.

Оцінка змісту дисертації та її завершеність. Детальне ознайомлення зі змістом дисертаційної роботи дає підстави стверджувати, що підхід здобувачки до висвітлення основних положень дослідження вирізняється фундаментальністю та ґрунтовністю дослідження, в якому вдало інтегровані філософські, психологічні, соціально-педагогічні та педагогічні аспекти проблеми.

Дисертація складається з трьох розділів, структура і зміст яких логічно віддзеркалюють всі етапи науково-педагогічного пошуку, даючи повне уявлення про теоретико-методологічні засади, педагогічні умови та методику формування готовності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до педагогічної взаємодії з сім'ями дітей внутрішньо переміщених осіб.

У *першому розділі* дисертанткою представлено результати аналізу, порівняння та систематизації наукових джерел, вивчення впливу пережитого травматичного досвіду на когнітивні процеси, особливості поведінки, міжособистісні відносини, самооцінку і, загалом, на світогляд, що порушує нормальні процеси формування й становлення особистості дошкільника.

Важливим здобутком авторки вважаємо, проведений аналіз нормативно-правової бази регулювання життєдіяльності та надання психолого-педагогічної допомоги дітям із внутрішньо переміщених родин в Україні, яка є основою для системної роботи з подолання негативних соціальних і матеріальних наслідків, які зумовлені вимушеним переїздом таких громадян з постійного місця проживання.

Відзначимо, що дисертанткою коректно проведено дефінітивний аналіз ключових понять дослідження, показано різні підходи до трактування термінів «готовність», «педагогічна взаємодія», «підходи до організації педагогічної взаємодії», «готовність до педагогічної взаємодії з сім'ями дітей внутрішньо переміщених осіб». Установлено, що готовність до педагогічної взаємодії з сім'ями

дітей внутрішньо переміщених осіб є особистісним, професійно-ціннісним та динамічним утворенням, яке комплексно об'єднує мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісний компоненти, що формуються в освітньому процесі ЗВО і пролонгуються на перманентний розвиток шляхом самостійного опанування майбутніми вихователями фаховими знаннями, удосконалення практичними вміннями та навичками. Доведено, що професійна готовність майбутніх вихователів ЗДО до педагогічної взаємодії з сім'ями дітей внутрішньо переміщених осіб ґрунтується на спеціальних професійних якостях, теоретичних знаннях і практичних вміннях.

Науково-теоретичну й практичну цінність має *другий розділ* дисертаційного дослідження, в якому представлено методичні засади процесу формування готовності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до педагогічної взаємодії з сім'ями дітей внутрішньо переміщених осіб. Відповідно до мети і завдань дослідження дисертанткою виокремлено та обґрунтовано педагогічні умови формування готовності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до педагогічної взаємодії з сім'ями дітей внутрішньо переміщених осіб. Задля візуалізації процесу формування готовності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до педагогічної взаємодії з сім'ями дітей внутрішньо переміщених осіб та графічного представлення окреслених методичних засад розроблено структурно-функціональну модель процесу формування готовності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до педагогічної взаємодії з сім'ями дітей внутрішньо переміщених осіб. Вона охоплює чотири блоки: цільовий, теоретико-методологічний, змістово-технологічний та діагностико-результативний. Дієвості моделі забезпечують педагогічні умови, зміст, форми та методи формування готовності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до педагогічної взаємодії з сім'ями дітей внутрішньо переміщених осіб.

Закцентуємо на *третьому розділі* дисертації, в якому представлено результати впровадження спроектованої моделі, реалізації провідної ідеї дослідження щодо формування готовності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до педагогічної взаємодії з сім'ями дітей внутрішньо переміщених осіб у процесі професійної педагогічної освіти. Дослідно-експериментальну роботу авторка провела в три етапи, кожен спрямований до досягнення чітко поставлених завдань шляхом використання адекватних методів дослідницької роботи, аналізу та інтерпретації одержаних результатів.

Ефективність реалізації програми на кожному етапі забезпечувалася завдяки використанню адекватних форм і методів роботи: мотиваційно-ціннісному (різні види лекцій: лекція-бесіда, лекція-діалог, лекція-презентація); когнітивному (перегляд відео, робота з моделями, схемами, тестовими та практичними завданнями в зошитах); діяльнісному (майстер-класи, творчі майстерні, мозковий штурм, ділова й інтерактивна ігри).

Як науково-практичне досягнення авторки відзначимо те, що на формувальному етапі експерименту було зреалізовано в умовах неформальної та інформальної освіти майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти спецкурс «Сучасні педагогічні технології в закладі дошкільної освіти». Він є основою авторської методики формування готовності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до педагогічної взаємодії з сім'ями дітей внутрішньо переміщених осіб. Спецкурс складається з п'яти освітніх модулів, які спрямовані

на оволодіння педагогами знаннями й уміннями щодо використання сучасних педагогічних технологій: інтерактивних, інформаційних, технології проблемного навчання, збагачення лексичного запасу дошкільнят, кейс-технологій.

Схвальної оцінки заслуговує грамотно спланована й коректно проведені констатувальна і контрольна фази дослідно-експериментальної роботи, порівняння їх результатів. Дослідниця визначила рівні, критерії та відповідні показники-індикатори сформованості готовності майбутніх вихователів педагогічної взаємодії з сім'ями дітей внутрішньо переміщених осіб. Авторка детально схарактеризувала методику проведення констатувального і контрольного етапів експерименту, описала особливості їх організації. Результати експериментального етапу дослідження свідчать про позитивну динаміку рівнів сформованості кожного компонента за умови залучення майбутніх вихователів у всі види професійної педагогічної освіти: формальну, неформальну, інформальну. Достовірність показників та рівнів сформованості означеної готовності студентів ЕГ і КГ, а також висновки про ефективність розробленої моделі процесу її формування підтверджені за допомогою статистичного методу оцінки за ϕ^* критерієм Фішера.

Завершується робота ґрунтовними висновками, які узагальнюють зміст дисертаційної роботи формування готовності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до педагогічної взаємодії з сім'ями дітей внутрішньо переміщених осіб і в яких представлено основні результати проведеного дослідження.

Детальний аналіз кожного аспекту проблеми формування готовності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до педагогічної взаємодії з сім'ями дітей внутрішньо переміщених осіб, представлених у дисертаційній роботі, дає підстави констатувати ефективність зреалізованих педагогічних умов, стверджувати, що мета дослідження в цілому досягнута, завдання реалізовані.

Дотримання академічної доброчесності. За своїм змістом, структурою, обсягом та оформленням дисертація та анотація відповідають чинним правилам і вимогам. Основні положення анотації та дисертації ідентичні. Порушення академічної доброчесності у матеріалах дисертаційної роботи не виявлено.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації. У цілому, позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Немазай М.І., вважаємо, що робота не позбавлена окремих дискусійних моментів і висловлюємо деякі зауваження і побажання, які потребують уточнення:

1. Теоретичне обґрунтування стану проблеми внутрішньо переміщених осіб здійснено на основі детального аналізу праць переважно сучасних вітчизняних науковців. На наш погляд, дисертаційне дослідження було б більш повним, коли б авторка системно вивчила та узагальнила останні зарубіжні розвідки, зокрема, праці провідних європейських учених, присвячені питанню життєдіяльності та надання психолого-педагогічної допомоги дітям з внутрішньо переміщених сімей, підготовки майбутніх вихователів до роботи з такими родинами, їхніми дітьми.

2. Дисертанткою проаналізовано особливості психологічної, педагогічної та соціально-педагогічної роботи з членами сімей внутрішньо переміщених осіб, які відповідно до сучасних зарубіжних наукових підходів визнаються однією з категорій особистостей з особливими освітніми потребами. Вони перебувають у складній життєвій ситуації та потребують професійної психолого-педагогічної підтримки та супроводу. З огляду на це, вважаємо, що вивчення специфіки роботи

вихователів закладів дошкільної до здійснення педагогічної взаємодії з сім'ями дітей внутрішньо переміщених осіб варто було б також розглянути контексті інклюзивного підходу. Частково про це мова йде у пар. 2.2., де у моделі формування готовності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до педагогічної взаємодії з сім'ями дітей внутрішньо переміщених осіб серед завдань підготовки визначено «опанування майбутніми вихователями навичками роботи у мультидисциплінарній команді». Зі свого боку відзначимо, що діяльність такої команди в закладі освіти організовується в контексті інклюзивної освіти та спрямовується на створення належних умов для інтеграції дітей з особливими освітніми потребами, консультацію батьків щодо особливостей розвитку, навчання та виховання їхніх дітей тощо.

3. Однією з ключових категорій обраного напрямку дослідження є «педагогічна взаємодія вихователів ЗДО з сім'ями», характеристику якої подано в першому розділі дисертаційної роботи. Далі у контексті розкриття когнітивного компонента готовності майбутніх вихователів педагогічної взаємодії з сім'ями дітей внутрішньо переміщених осіб авторка наголошує на важливості розуміння майбутніми вихователями ЗДО сутності, форм і методів здійснення такої співпраці. У зв'язку з цим, було б доцільно у пар. 1.3. не лише схарактеризувати названу категорію, а більш повно виділити зміст і напрями, форми та специфіку взаємодії саме з родинами внутрішньо переміщених осіб, запропонувати авторське тлумачення. Також, на наш погляд, варто було б більш логічно вибудувати і змістово переструктурувати пар. 1.3.: наукову інформацію щодо готовності майбутніх вихователів до такого виду діяльності винести в окремий підрозділ; характеристику умов формування професійної готовності майбутніх вихователів до педагогічної взаємодії з сім'ями дітей внутрішньо переміщених осіб перенести у відповідний пар. 2.1.

4. У пар. 2.2. дисертаційної роботи схематично подано (рис.2.1.) і детально описано авторську модель процесу формування готовності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до педагогічної взаємодії з сім'ями дітей внутрішньо переміщених осіб. Така модель включає мету, методологічні підходи і принципи, компоненти, критерії та рівні, етапи, форми і методи, діагностику тощо. Вважаємо, що у змістовій складовій спроектованої моделі (рис.2.1.) доцільно було б також показати спецкурс «Сучасні педагогічні технології в закладі дошкільної освіти». Виходимо з того, що спецкурс, який презентовано й детально описано в пар. 2.3., є основою методики формування готовності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до педагогічної взаємодії з сім'ями дітей внутрішньо переміщених осіб.

5. Розроблений авторкою спецкурс «Сучасні педагогічні технології в закладі дошкільної освіти» апробовано на базі Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. У контексті розробки методики формування готовності майбутніх вихователів ЗДО до педагогічної взаємодії з сім'ями дітей внутрішньо переміщених осіб започаткованого дослідження, з одного боку, рекомендуємо розглянути можливість введення розробленого спецкурсу в перелік вибіркових дисциплін для формування індивідуальної траєкторії здобувачів вищої освіти спеціальності 012 Дошкільна освіта в закладах вищої освіти. З другого боку, розкриваючи авторську методику, варто було б ширше показати можливості використання обов'язкових дисциплін («Педагогіка дошкільна», «Історія

дошкільної педагогіки», «Педагогічна творчість», «Вступ до спеціальності»), які є в змісті більшості ОП підготовки здобувачів вищої освіти за спеціальністю 012 Дошкільна освіта. Доцільно зробити методичні акценти, виділити теми й питання, якими можна доповнити зміст названих дисциплін з метою формування досліджуваного виду готовності, також показати потенціал позааудиторної роботи, педагогічної практики.

Водночас зазначимо, що висловлені зауваження та побажання мають дискусійний характер і не знижують загальної позитивної оцінки проведеного Незамай Мар'яною Ігорівною дослідження. У цілому дисертаційна робота без сумніву є вагомим внеском у теорію та практику професійно-педагогічної освіти, цілісним, логічно завершеним, методично оригінальним дослідженням, має безперечну наукову новизну, теоретичне значення та практичне спрямування.

Висновок про відповідність дисертації вимогам «Порядку присудження наукових ступенів». На підставі аналізу поданої роботи можемо твердити, що дисертація Незамай Мар'яни Ігорівни *«Формування готовності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до педагогічної взаємодії з сім'ями дітей внутрішньо переміщених осіб»* є кваліфікаційною науковою працею, завершеною, самостійно виконаною і заслуговує на позитивну оцінку. Вона відповідає вимогам Постанови «Про присудження ступеня доктора філософії», затверджених Кабінетом Міністрів України від 06.03.2019 № 167 із змінами та доповненнями та «Вимогам до оформлення дисертації», затвердженим наказом МОН України від 12.01.2017 № 40, а її авторка заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)».

Офіційний опонент,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри початкової освіти,
декан факультету дошкільної і початкової освіти
імені Валентини Волошиної
Вінницького державного педагогічного
університету імені Михайла Коцюбинського

ДЕМЧЕНКО О.П.

